१३. सण एक दिन!

• ऐका. म्हणा. वाचा.

शिंगे रंगविली, बाशिंगे बांधली,
चढविल्या झूली ऐनेदार.

राजा, परधान्या, रतन, दिवाण,
वजीर, पठाण, तुस्त मस्त.

वाजंत्री वाजती, लेजीम खेळती,
मिरवीत नेती, बैलांलागी.

दुलदुलतात कुणाची वशिंडे,
काही बांड खोंडे अवखळ.

कुणाच्या शिंगांना बांधियले गोंडे,
हिरवे, तांबडे शोभिवंत.

वाजती गळ्यांत घुंगरांच्या माळा,
सण बैलपोळा ऐसा चाले.

झुलींच्या खालती काय नसतील
आसूडांचे वळ उठलेले?

आणि फुटतील उद्याही कडाड्
ऐसेच आसूड पाठीवर!

जरी मिरविती परि धन्याहाती
वेसणी असती घट्ट पाहा.

जरी झटकली जराशीही मान,
तरी हे वेसण खेचतील.

सण एक दिन! बाकी वर्षभर
ओझे मरमर ओढायाचे!

– यशवंत

शब्दार्थ : **बाशिंग** – बैलाच्या कपाळावर बांधण्याचे कागदाचे किंवा बेगडाचे आभूषण, काही ठिकाणी लग्नात नवरा-नवरीच्या कपाळाला बांधतात. **ऐनेदार** – लहान लहान आरसे लावून केलेली शोभिवंत सजावट. **दुलदुलणे** – हालणे. **वशिंड** – बैलांच्या पाठीवरील उंच भाग. **खोंड** – तरुण बैल, गोऱ्हा. **अवखळ** – चपळ. **आसूड** – चाबूक. **धनी** – मालक. **वेसण** – बैलाच्या नाकातून घातलेली दोरी.

स्वाध्याय

प्र. १. एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

(अ) बैलांच्या कपाळावर काय बांधले आहे?
(आ) अवखळ कोण आहे?
(इ) बैलांच्या गळ्यात काय आहे?
(ई) झुलीखाली काय असेल असे कवीला वाटते?
(उ) वर्षभर बैल काय करतात?

प्र. २. दोन–तीन वाक्यांत उत्तरे लिहा.

(अ) या सणाला बैलांना कसे सजवतात?
(आ) बैलपोळ्याच्या दिवशी बैलांना कसे मिरवत नेतात?
(इ) बैलाला वेसण का घातलेली असते?
(ई) 'सण एक दिन' असे कवी का म्हणतो?

प्र. ३. खालील सणांच्या सजावटीला कोणकोणत्या वस्तू वापरतात?

(अ) गणेशोत्सव (आ) दिवाळी (इ) ख्रिसमस

प्र. ४. जोड्या जुळवा.

'अ' गट	'ब' गट
(अ) रंगवलेली	(१) गोंडे
(आ) शोभिवंत	(२) खोंडे
(इ) दुलदुलणारी	(३) शिंगे
(ई) अवखळ	(४) वर्शिंडे

प्र. ५. बैलपोळ्याच्या सणाचा दिवस संपल्यावर बैलाला काय वाटत असेल, याविषयी कल्पना करून थोडक्यात लिहा.

उपक्रम : १. तुमच्या आजोबांशी, वडिलांशी बैलपोळ्याविषयी गप्पा मारा. त्यांच्या लहानपणी हा सण ते कसा साजरा करायचे त्याची माहिती घ्या.

२. तुमच्या गावात, परिसरात बैलांना, पाळलेल्या कुत्र्यांना व मांजरांना प्रेमाने नावे देतात. अशा नावांची माहिती मिळवा. वर्गात सांगा.

३. बैलांचे वेगवेगळे प्रकार असतात. उदा., लाल कंधारी बैल, खिल्लारी बैल. या प्रकारांविषयी माहिती मिळवा.

४. सण, प्राणी, पक्षी यांच्यावर आधारित कविता मिळवा. मिळवलेल्या कविता एकत्र करा. त्या कवितांचा काव्यगुच्छ तयार करा आणि त्याचे वर्गात वाचन करा.

हे करून पाहा.

मातीचे बैल बनवून त्यांना रंग द्या व सजवा.

माहिती मिळवूया.

आपला देश शेतीप्रधान आहे. आपली संस्कृती कृषी संस्कृती आहे. आपले सण-समारंभही कृषीशी निगडित आहेत. शेतकरी ऊन-पाऊस, वारा यांची पर्वा न करता शेतात काबाडकष्ट करतो, तेव्हा कुठे शेतात पीक येते. त्याला शेतात अनेक प्रकारची कामे असतात. उदा., नांगरणी, पेरणी, कोळपणी वगैरे.

अलीकडच्या काळात विज्ञान व तंत्रज्ञानातील प्रगतीमुळे शेतीतील कामात नवनवीन यंत्रांचा वापर सुरू झाला आहे. बैलांची कामे यंत्रे करू लागली आहेत. आधुनिक तंत्रज्ञानाने शेतीतील कामे झटपट होऊ लागली आहेत. त्यामुळे बैल करत असलेली शेतीतील कामेही कमी झाली आहेत. गावा-गावांतील बैलांची संख्या रोडावली आहे. गोबरगॅस, जैविक खतांचा वापर यांचे प्रमाणही कमी झाले आहे.

गावोगावी उत्साहात बैलपोळ्याचा सण साजरा होत होता; पण आता त्याचे प्रमाण कमी होत चालले आहे. पूर्वी प्रत्येक शेतकऱ्याकडे गोठा असायचा. त्यात अनेक जनावरे असायची; पण आता कितीतरी शेतकरी केवळ मातीचे बैल आणून बैलपोळा साजरा करतात. हा सण वेगवेगळ्या भागांत वेगवेगळ्या महिन्यांत साजरा केला जातो. बैलपोळा सणास काही भागात 'बेंदूर' असे म्हणतात.

- **पऱ्या काय बोलल्या?**

दूर थंड प्रदेशातील पर्वताच्या पायथ्याशी एका गुहेत सात पऱ्या राहायच्या. डिसेंबरच्या महिन्यात तिथे बर्फ पडायचा. बर्फात भटकून, खेळून झालं, की रात्री पऱ्या त्यांच्या गुहेतल्या दुलईत शिरून गुडूप झोपी जायच्या. अशाच एका रात्री त्या झोपल्या अन् सकाळी उठून बाहेर आल्या. गुहेतल्या पऱ्या बोलण्यात एकाहून एक पटाईत होत्या.

पहिली परी : सकाळ झाली. मी दुलईतून बाहेर पडले.
दुसरी परी : सकाळ झाली. मी उबदार दुलईतून बाहेर पडले.
तिसरी परी : सकाळ झाली. मी मऊमऊ, उबदार दुलईतून बाहेर पडले.
चौथी परी : सकाळ झाली. मी स्वच्छ, मऊमऊ, उबदार दुलईतून बाहेर पडले.
पाचवी परी : सकाळ झाली. मी...., स्वच्छ, मऊमऊ, उबदार दुलईतून बाहेर पडले.
सहावी परी : सकाळ झाली. मी ...., ..., स्वच्छ, मऊमऊ, उबदार दुलईतून बाहेर पडले.
सातवी परी : सकाळ झाली. मी ...., ..., ..., स्वच्छ, मऊमऊ, उबदार दुलईतून बाहेर पडले.

पाचवी, सहावी आणि सातवी परी नेमकं काय म्हणाली असेल? त्यांना त्यांच्या दुलईबद्दल काय विशेष माहिती सांगायची असेल? कंसातील शब्दांमधून योग्य शब्द वापरून त्यांची वाक्ये पूर्ण करा.

(गुबगुबीत, खरखरीत, मखमली, हलक्या फुलक्या, रंगीबेरंगी, सुगंधी, जुनाट, झिरमिरीत)

- **खालील मुलांना काय काय आवडतं ते दिलंय. त्या वस्तू/पदार्थांविषयी विशेष माहिती देण्यासाठी कोणकोणते शब्द वापरता येतील, याची चर्चा करून तक्ता पूर्ण करा.**

नाव	आवडणारी गोष्ट/पदार्थ	विशेष माहिती देणारे शब्द
अमिता	पेरू	गोड, हिरवा, पिकलेला, ...
रजनी	पाऊस	बुरबुर, ...
जिया	आइस्क्रीम	थंडगार, ...
राजसी	शेंगदाणे	....
दिनेश	नदीकाठ	....